

ВІДЗНАЧЕННЯ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР ЯК ЗАСІБ ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В 1989-1990 рр.

Перебудовчі процеси в СРСР наприкінці кінці 80-х рр. ХХ ст. стимулювали інтерес національних еліт до власної національно-культурної спадщини і посилювали децентралістські тенденції в союзних республіках. Національне відродження і процес здобуття Україною незалежності отримали достатньо широке висвітлення в сучасній історико-політичній думці. Розв'язання даної проблеми започатковано в дослідженнях О.Бойка, О.Гараня, Я.Грицака, В.Литвина, Г.Касьянова, С.Кульчицького.

Проте на сьогодні залишається не до кінця дослідженим таке соціально-політичне явище, як національно-просвітницькі акції української інтелігенції в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ століття, які спрямовувалися на зростання національної свідомості громадян і єднання регіонів України. Автор у статті ставить завдання проаналізувати причини, характер й ефективність відзначення українським суспільством у 1989-1990 рр. злуки ЗУНР і УНР.

Українська національна еліта в другій половині 80-х рр. ХХ століття розгорнула активну діяльність щодо відродження української культури і державності. Перше за все націонал-демократи намагалися привернути увагу українського суспільства до історичного минулого країни і повернути його до витоків української культури. Особлива увага в цій діяльності приділялася національно-просвітній праці в більш радянیزованих і русифікованих східних та південних областях України.

За даними Міністерства внутрішніх справ УРСР, лише політичним проводом Тернопільської крайової організації Народного Руху України з січня 1991 р. організувалися поїздки груп людей чисельністю по 100-150 осіб у східні області України для проведення агітаційної роботи серед населення [1. Арк.1].

Відзначимо, що тільки на святкування 500-річниці Запорізької Січі з Тернопільської області виїхало біля 100 автобусів з людьми [2. Арк.6]. У просвітницьких акціях, крім партійних структур, брали активну участь і громадські організації, такі як Спілка політв'язнів і репресованих України та ін [3. Арк.5].

Просвітницькі заходи інтелігенції на Сході і Півдні України здебільшого ініціювалися як етнографічні та історико-культурні акції й присвячувалися до річниць відомих подій української історії. Зокрема, 1 липня 1990 р. група тернополян під керівництвом секретаря обласної організації УРП П.Маленького двома автобусами виїхала в Полтаву для вшанування річниці загиблих українських вояків під час Полтавської битви. 8 липня 1990 р. ними в місті був організований "живий ланцюг". Після цього відбулася антикомуністична маніфестація біля обкому КПУ з вимогою розпустити Компартію, а закінчився похід мітингом на стадіоні [2. Арк.6].

З ініціативи Народного Руху України, Товариства української мови імені Т.Г.Шевченка, Московського товариства української культури "Славутич" і українського молодіжного клубу м. Москви з 4 липня по 25 серпня 1990 р. в республіці був проведений культурологічний похід "Дзвін-90", який завершився 24-25 серпня 1990 р. в м. Каневі Черкаської області святом єдності народу України. В акції взяли участь 600 осіб, які прибули автобусами з Івано-Франківської, Тернопільської, Київської, Черкаської, Чернігівської областей і м. Києва [4. Арк.171].

Для єднання української нації опозиційні сили на початку 90-х рр. ХХ ст. використовували також святкування дня злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. [5.

С.9]. Відзначення Дня соборності й державності у Львові та Києві розпочалося у 1989 р.

12 січня 1989 р. Виконавчий комітет Української Гельсінської спілки (УГС) видав окреме звернення про “Історичний акт возз’єднання”, в якому мовилося: “впродовж віків наш народ, розділений територіально між могутніми сусідами, прагнув свободи й змагав до возз’єднання своєї Батьківщини в єдиний соборний організм. Віковична мрія народу здійснилася щойно на початку 20-го сторіччя. Ініціатором возз’єднання – актом злуки виступила Західно-Українська Народна Республіка” [6. С.44].

УГС закликала відзначити акт возз’єднання різними заходами і підтримала ініціативну групу Марійського товариства “Милосердя”, яке організувало молебень 22 січня 1989 р. на площі собору св. Юра у Львові (у ньому взяло участь до 10 тисяч осіб) [6. С.45].

У Києві відзначення історичного акту відбулося в приватному приміщенні, хоч Київська філія УГС своєчасно подала до Шевченківського райвідділу міста Києва прохання про дозвіл на мітинг на Софійському майдані. Відповідь властей була негативна, бо УГС залишалася незареєстрованою організацією. 21 січня 1989 р. голову Київської філії УГС О.Шевченка викликали до міліції, де йому погрожували розправою за спробу провести мітинг без дозволу. Попередження одержали також й інші члени УГС в м. Києві [6. С.45].

Натомість 21 січня 1990 р. націонал-демократи організували символічний “живий ланцюг” єднання за маршрутом Івано-Франківськ – Львів – Тернопіль – Рівно – Житомир – Київ, до якого було залучено 450 тис. осіб [7. Арк.2], а за твердженням одного з діячів Руху М.Поровського – 5 млн. осіб [8. С.81]. Так, лише у Рівненській області, де опозиційні настрої не були настільки домінуючими як у Галичині, участь у “живому ланцюгу” взяли 8,5 тис. осіб [4. Арк.34].

Крім цього на території Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської, Житомирської, Волинської областей і міста Києва для відзначення

злуки було проведено 30 мітингів, на яких були присутні близько 95 тисяч осіб [7. Арк.2]. Також і в м. Одесі активісти “Південної громади”, Української гельсінської спілки та Української народно-демократичної ліги зуміли відстояти прапор під час мітингу на соборній площі [6. С.48].

Ця подія була прокоментована “Українським пресовим агентством”: “21 січня Україна святкувала так, як ще ніколи до того не святкувала жодне свято. І знаменно те, що так врочисто, так масово і дійсно не бувало Україна святкувала свято, офіційно не визнане... І зійшлися на це свято люди по всій нашій Батьківщині та за її межами у Москві, Балтії, Європі, Америці та Австралії” [6. С.48].

І.Драч в інтерв'ю “Радіо Свобода” висловив сумніви: чи навіть під час проголошення соборності у 1919 р. Київ бачив так багато жовто-блакитних прапорів, як 21 січня 1990 р. Яскраво засвідчив значення акції у виступі на мітингу в м. Києві О.Гончар, який зазначив, що “жива ота сув'язь людей різних поколінь, оті сини і дочки народу, що численно вийшли сьогодні на українські шляхи, вони переконливо засвідчують силу національного відродження. Ставши поруч на сотні кілометрів через українські далечі, вони навіть маловірам і відступникам здатні довести, що патріотична взаємотяга, духовна спільність народу росте, міцніє, і нікому її не порушити. Єднаються сьогодні не просто землі, міста, ландшафти, це ж єднається нація, єднається її колись розтерзана, зранена, але не вбита, знову воскресаюча душа!” [6. С.48-49].

Хвиля злуки справила враження навіть на партійних функціонерів. Так, перший секретар Тернопільського міськкому партії В.Рибін на пленумі обкому 24 січня 1990 р. так охарактеризував цю подію: “Живий ланцюг, що проходив і через наше місто, з'єднав Львів і Київ, продемонстрував прагнення людей до єдності, до незалежності” [9. Арк.5].

Як вдало відзначив Г.Касьянов, це була перша масова комеморативна акція, мета якої полягала в тому, щоб не лише відокремити національну історію

від радянської, а й протиставити “справжнє”, “природне” возз’єднання України 1919 р. “штучному” возз’єднанню 1939 р. [10. С.21].

Чисельна підтримка святкування річниці злуки на більшій частині території України фактично спростувала поширюваний комуністами міф про націоналістів Галичини і підтримку радянського устрою в інших регіонах країни. Як стверджував американський історик П.Кені, “живий ланцюг” у січні 1990 р. став символічним кінцем домінування Львова і позначив центральну артерію українського націоналізму. Джерело його сили було тепер на київському кінці, де боротьба далі тривала в парламенті й на дипломатичних переговорах [11. С.376].

Підсумовуючи, зазначимо, що масова участь громадськості у відзначенні злуки ЗУНР і УНР в 1989-1990 рр. засвідчила єдність українських земель і підтримку українською спільнотою незалежницьких вимог націонал-демократів. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні причин, перебігу і наслідків національно-просвітницьких акцій української інтелігенції в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.

1. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.32, спр.2907. – 166 арк.
2. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. Р-3447, оп.1, спр.1. – 11 арк.
3. ДАТО, ф. Р-3448, оп.1, спр.3. – 8 арк.
4. ЦДАГО України, ф.1, оп.32, спр.2872. – 190 арк.
5. Адамович С.В. Просвітницькі “десанти” інтелігенції наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст. у контексті єднання України / С.В. Адамович // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип.6. Серія: історія. – Одеса: Астропринт, 2006. – С.8-12.
6. Камінський А. На перехідному етапі. “Гласність”, “перебудова” і “демократизація” на Україні / А.Камінський. – Мюнхен: Вид-во М.Баб’юка, 1990. – 623 с.

7. ЦДАГО України, ф.1, оп.32, спр.2767. – 172 арк.
8. Гарань О.В. Убити дракона (3 історії руху та нових партій України) / О.В.Гарань. – К.: Либідь, 1993. – 200 с.
9. ДАГО, ф. П-1, оп.39, спр.73. – 204 арк.
10. Касьянов Г. Україна 1991 – 2007: нариси новітньої історії / Г.Касьянов – К.: Наш час, 2008. – 432 с.
11. Кені П. Карнавал революції. Центральна Європа 1989 року / Педрик Кені – К.: Критика, 2006. – 471 с.

Адамович С.В. Відзначення злуки УНР і ЗУНР як засіб єднання українського народу в 1989-1990 рр. У статті досліджується процес організації і значення для національного відродження відзначення злуки УНР і ЗУНР в 1989-1990 рр. Автор стверджує, що масовість “живого ланцюга” єднання в 1990 р. і підтримка акції в більшості регіонах України стала яскравим підтвердженням соборності українських земель і прагненням українців до суверенітету.